

Aristotelovo myšlení

1. Logika
2. Metafyzika
3. Přírodní filosofie – souvislosti s první filosofií

1. Logika

- Přehled logických spisů.
- Význam jednotlivých druhů slov – *Kategorie*.
- Sylogismus jako nástroj usuzování – *První analytiky*.
- Vědecký sylogismus jako cesta k **vědění** – *Druhé analytiky*.

Přehled spisů a stručné naznačení obsahu

1. <i>Kategorie</i>	<i>Categoriae</i>	<i>Cat.</i>	Κατηγορίαι
2. <i>O vyjadřování</i>	<i>De intepretatione</i>	<i>De int.</i>	Περὶ ἑρμηνείας
3. <i>První analytiky</i>	<i>Analytica priora</i>	<i>An. pr.</i>	Πρότερα ἀναλυτικά
4. <i>Druhé analytiky</i>	<i>Analytica posteriora</i>	<i>An. post.</i>	Ἀναλυτικὰ ὕστερα
5. <i>Topiky</i>	<i>Topica</i>	<i>Top.</i>	Τοπικά
6. <i>O sofistických důkazech</i>	<i>Sophistici elenchi</i>	<i>Soph. el.</i>	Περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων

Přehled spisů a stručné naznačení obsahu

1. *Kategorie*

- krátký spisek, 15 Bekkerových stran
- zabývá se především „kategoriemi“ (kap. 4-9), tj. v tomto případě jednotlivými druhy či úrovněmi skutečnosti tak, jak se objevují v jazyce
- dále vysvětluje některé významné pojmy – např. protiklad a protiva (kap. 10), dřívější a současný (12-13)

2. *O vyjadřování*

- nejkratší spis – pouze 8 stran
- zabývá se povahou řeči – jejím vztahem k obsahu (tj. co vyjadřuje), jejími složkami (jména, slovesa, soudy), nejjednoduššími soudy a jejich vztahy (protiklady, protivy), modálními soudy a jejich vztahy

Přehled spisů a stručné naznačení obsahu

3. *První analytiky*

- výklad sylogismu (jeho formální správnosti bez ohledu na pravdivost tvrzení), který má být prostředkem vědeckého poznání (viz *An. Post.*):
Sylogismus je „řeč“ či „argument“ (λόγος), v němž z určitých daností nutně vyplývá něco odlišného, např.: Jestliže všichni živočichové jsou smrtelní a všichni lidé jsou živočichové, pak všichni lidé jsou smrtelní.
- Aristotelova práce se sylogismem spadá do predikátové logiky; základnější výrokovou logiku systematicky rozvinuli až stoikové (viz F. Gahér, *Stoická logika a sémantika*)

4. *Druhé analytiky*

- problematika získávání nových poznatků, konkrétně „vědění“ pomocí sylogismu (zde se už požaduje, aby premisy byly pravdivé)
- popis vědecké metody nebo metody výkladu získaných poznatků (nedokazatelné)
- počátky poznání, důkaz a definice (a jejich vztah) v procesu poznání

Přehled spisů a stručné naznačení obsahu

5. *Topiky*

- nejrozsáhlejší z logických spisů (64 Bekkerových stran)
- předmětem je dialektika, ale spíše dialektika v sókratovském než platónském smyslu – jako zkoumající živý rozhovor či řečnický souboj
- obecně vzato Aristotelés zkoumá cíle, použitelnost, pravidla a postupy dialogického řešení takových problémů, které nemohou být řešeny zcela exaktně, tj. na základě nutných premis a deduktivních vyvození. Z tohoto hlediska představuje Aristotelova dialektika alternativu k vědeckému zkoumání, jež je popsáno ve *Druhých analytikách*.

6. *O sofistických důkazech*

- opět krátký, 20stránkový spis
- představuje doplněk k *Topikám*
- odhaluje nekorektní postupy v argumentaci v živém dialogu, jejichž cílem je porazit v diskusi protivníka bez ohledu na snahu najít pravdu o zkoumaném předmětu

Charakteristika a obecné hodnocení Aristotelovy logiky

- **Obsah**

- Logika (*ἀναλυτική*) jako svébytné téma.
- Logika nikoli jako samostatná věda, nýbrž jako nástroj poznání.
- Logika jako teorie poznání.

- **Historický význam**

- Reflexe starších metod – sofisté, Sókratés, Platón (*diairesis*).
- Zakladatel logiky, protože:
 - Jako první pojal vyjadřování našeho myšlení jako předmět svébytné „vědy“.
 - Formy našeho myšlení vyjadřoval abstraktně (pomocí proměnných A, B, C...).

Kategorie – lingvistika nebo ontologie?

Předmět spisu:

- Slova (λεγόμενα) mohou být brána:
 - samostatně (člověk, vůl, stojí, běží)
 - ve spojení (vůl stojí, člověk běží).
- Ve 4. kap. je výčet kategorií výslovně označen za slova bez spojení = náplň spisu.
- → Jde o problematiku jazyka.
- Samotná slova bez spojení nemají pravdivostní hodnotu!

Lingvistika:

- Jedná se o „vypovídání“, predikaci – κατηγορεῖν. Tedy „kategorie“ = predikát (κατηγορούμενον).
 - S (podmět) je P (predikát).
- Jednotlivé „kategorie“ pak představují druhy slov z hlediska predikace.

Jenže...

Kategorie – lingvistika nebo ontologie?

Předmět spisu:

- Klade se také otázka, zda predikát je v podmětu.
 - Např.: Eva zná Aristotelovu filosofii (tj. rozumí jí, má o ní vědění – které je v ní, v její duši).
- Lze tedy rozlišit:
 - Co existuje pouze v něčem (v podmětu).
 - Co existuje samo o sobě (podmět – individuum, např. Eva).
- → Jde o problém (způsobů) bytí.

Ontologie:

- Kategorie pak představují různé způsoby či úrovně bytí, různé druhy jsoucna:
- Primárnost οὐσία se zdůvodňuje i na ontologické rovině.
- Jednotlivé kategorie se zkoumají z hlediska „ontických“ vlastností:
 - Připouští daná kategorie protivu?
 - Připouští méně a více, tj. stupňování?

Kategorie – lingvistika nebo ontologie?

Předmět spisu:

- U Dia, o čem to tedy vlastně je?!

- U psa, o obojím. Pro Aristotela evidentně existuje úzká souvislost mezi složkami a strukturou jazyka a světa.

Kategorie – Aristotelovy kategorie

1. Podstata (οὐσία)
 2. Kvantita
 3. Kvalita
 4. Vztah
 5. Místo
 6. Čas
 7. Poloha
 8. Vlastnictví
 9. Činnost
 10. Trpnost
- Člověk, kůň
 - Dvouloketné, tříloketné
 - Bílé, znalé gramatiky
 - Dvojnásobné, poloviční, větší
 - V Lykeiu, na náměstí
 - Včera, vloni
 - Leží, sedí
 - Je obut, má zbroj
 - Řeže, pálí
 - Je řezán, je pálen

Kategorie – οὐσία (5. kap.)

Vymezení

- οὐσία v nejvlastnějším, **prvním** a hlavním smyslu je to, co
 - ani není vypořádáno o nějakém podmětu
 - ani v žádném podmětu není (přítomno),
např. individuální člověk a individuální kůň (a také Eva).
- **Druhými οὐσίαι** jsou druhy, v nichž jsou první podstaty zahrnuty (ὑπάρχουσιν), tedy druhy a jejich rody. Individuální člověk náleží ke druhu člověk; rod druhu je živočich. Druhou οὐσία tedy je člověk a živočich.

Kategorie – οὐσία (5. kap.)

Specifické charakteristiky οὐσία

- (Πρώτη) οὐσία je základem jsoucnosti.
 - Všechno ostatní je buď:
 - vypovídáno o prvních οὐσίαi jako o podmětu
 - nebo je v nich jako v podmětu.
 - **Jestliže první οὐσίαi neexistují, je nemožné, aby existovalo něco jiného.**
- Druhými οὐσίαi jsou pouze druhy a rody, protože pouze ony přispívají k poznání první οὐσία. Z tohoto důvodu nic jiného není podstatou.
- Žádná οὐσία není v nějakém podmětu.
 - První οὐσία není ani o podmětu vypovídána, ani v něm není přítomna.
 - Druhé οὐσίαi nejsou v podmětu: člověk není v individuálním člověku.
- První οὐσία označuje τόδε τι – jednotlivinu, individuum.
- Druhá οὐσία druh, určitou kvalitu.

O vyjadřování – nejjednodušší soudy

- Jméno + sloveso:

- Člověk jest.
- Nečlověk jest.

- Člověk není.
- Nečlověk není.

- Každý člověk jest.
- Každý nečlověk jest.

- Každý člověk není.
- Každý nečlověk není.

- Jméno + „je“ + predikát:

- Člověk je spravedlivý.
- Člověk je nespravedlivý.
- Nečlověk je spravedlivý.
- Nečlověk je nespravedlivý.

- Každý...

- Člověk není spravedlivý.
- Člověk není nespravedlivý.
- Nečlověk není spravedlivý.
- Nečlověk není nespravedlivý.

Jaký význam mají *Cat.* a *De int.* pro další logické úvahy?

- Slova (jazyk) postihují obsahy našeho myšlení (*De int.*).
- Zároveň slova postihují strukturu jsoucí skutečnosti (*Cat.*).
- → Slova zřejmě postihují strukturu jsoucí, která je obsahem naší mysli.
 - To ovšem u Aristotela vůbec neznamena nějaký skepticismus, či dokonce solipsismus!
- Spojením vhodných slov vzniká soud (tvrzení).
- Soudy mají pravdivostní hodnotu.
- Ta se týká významů v nich obsažených slov, a tedy jsoucí.
- Mezi soudy s totožnými slovy v kladu a záporu existují určité vztahy.
- → Pak by ale práce se soudy mohla vést k získávání nových poznatků o jsoucí, ne?
- Ηύρηκαμεν! (Bingo!) → *Analytiky*

Sylogismus jako nástroj usuzování – *První analytiky*

Složky sylogismu:

- 2 premisy (ve tvaru S je P) → závěr (také S je P).
- Premisy musejí obsahovat společný termín – „střední termín“.
 - „Vyšší premisa“ – obsahuje střední a vyšší (tj. predikát závěru) termín. Uvádí se na prvním místě.
 - „Nižší premisa“ – obsahuje střední a nižší (tj. subjekt závěru) termín. Uvádí se na druhém místě.
 - Sylogismus tedy obsahuje právě 3 termíny.
- Střední termín zprostředkovává spojení obou zbývajících, „krajních termínů“.

Sylogismus jako nástroj usuzování – *První analytiky*

Schéma – aristotelské figury (σχήματα):

M je P	P je M	M je P
S je M	S je M	M je S
→ S je P	→ S je P	→ S je P

„Cesta je tedy všude tatáž, ve filosofii i v kterémkoli umění a vědě.“

- Charakter sylogismu (vědecký, dialektický, rétorický) v různých oblastech se liší v závislosti na **charakteru počátků!**

Problém počátků:

- Pomocí prosylogismů nelze jít „dozadu“ donekonečna.
- Vedle toho, co se poznává na základě něčeho jiného (prostřednictvím sylogismu), musí existovat něco, co je známé či poznatelné samo sebou.
- Počátky (tj. první, výchozí premisy) podává zkušenost.

Vědecký sylogismus jako cesta k vědě – *Druhé analytiky*

Vědění:

i. znalost příčiny

ii. získává se důkazem, tj. (určitým) sylogismem

• Příklad vyjádření příčiny v sylogismu:

- Jestliže se Země postaví mezi Slunce a Měsíc (M), nastává zatmění (P).
- Měsíci (S) náleží, že se mezi něj a Slunce staví Země (M).
- → Měsíc (S) se zatmívá (P).

iii. nemůže být jinak, je nutné (tj. nutně pravdivé)

iv. proto vědecký sylogismus musí vycházet z premis, které jsou:

- pravdivé (nutně pravdivé)
- první a bezprostřední (aby nebylo nutno dokazovat i je)
- známější a dřívější
- příčinou závěru

Shrnutí – proces získávání vědění

- i. Mnoho smyslových vjemů → obecné druhy v duši.
- ii. Práce s obecnými druhy → obecné rody → kategorie.
- iii. Uchopení obecných pojmů – definice „primitivních pojmů“.
- iv. Vztahy mezi obecnými pojmy – hypotézy → axiomy.
- v. Sylogistická dedukce z axiómů.

2. Metafyzika

- Spis *Metafyzika*.
- Vymezení a předmět metafyziky, „první filosofie“.
- Místo první filosofie v systému vědění.
- Zkoumání jsoucna.
- První nehybný hybatel.

Spis *Metafyzika*

- Jednoznačně jde o seřazení původně samostatných pojednání.
- Filosofickým jádrem jsou knihy ΖΗΘ (VII – IX).
- Souvislost a návaznost dále vykazují celky ΒΓΕ (III, IV, VI) a ΜΝ (tj. XIII – XIV).
- První dvě knihy (Α a α) představují dva různé úvody k první filosofii.
- V. kniha (Δ) vůbec s ostatními nesouvisí.
- XI. kniha (Κ) bývá považována za neautentickou.
- Knihy Χ (Ι) a Ξ (Λ) představují samostatná pojednání.

Vymezení a předmět první filosofie

- „Je druh vědy, jež zkoumá jsoucno jako jsoucno (τὸ ὄν ἢ ὄν) a to, co mu o sobě náleží (τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὐτό).“
- „Tato věda není totožná s žádnou takzvanou vědou zvláštní.“
- „Neboť žádná jiná věda nepojednává obecně o jsoucnu jako jsoucnu, nýbrž každá si z něho vybere určitou část a zkoumá její případy (τὸ συμβεβηκός) jako například matematické vědy.“
- První filosofie hledá počátky, nejvyšší (první) příčiny, a tedy hledá „první příčiny jsoucna jako jsoucna“.
- „O jsoucnu se mluví v mnoha významech...“ (Τὸ δὲ ὄν λέγεται μὲν πολλαχῶς...), ale –
 - První je οὐσία, tedy první filosofie má zkoumat počátky a příčiny právě jsoucnosti (podstaty).

Místo první filosofie v systému vědění – *Met. II, VI*

- Filosofie jako teoretická věda usiluje o pravdu, praktická věda má cílem výkon (jednání).
- Zatímco v praktických vědách je předmětem vztažné a aktuální, ve filosofii to je něco věčného.
- Poznat pravdu znamená poznat příčinu (αίτια).
- Proto nejvýše pravdivé jsou počátky (ἀρχαί) věčných jsoucen – jsou jednak vždy pravdivé a jednak jsou příčinou všeho ostatního.

Místo první filosofie v systému vědění – *Met. II, VI*

- Teoretické vědění:
 - **Fyzika**
 - věda o určitém druhu jsoucna (περὶ γένος τι **τοῦ ὄντος**);
 - věda o jsoucnosti, která má v sobě počátek klidu a pohybu (περὶ **οὐσίαν** ἐν ἧ ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῇ);
 - věda o jsoucnosti, která není odlučitelná od látky (οὐ χωριστή). (Ovšem jako jednotliviny – v pohybu či v klidu – jsou předměty fyziky odloučeny, tj. existují samy o sobě.)
 - **Matematika**
 - věda (aspoň některé její části) o předmětech nehybných (περὶ ἀκίνητα),
 - ale ne odloučených (οὐ χωριστὰ), nýbrž existujících v látce (ὡς ἐν ὕλῃ).
 - **První filosofie (theologie)**
 - věda o nehybné jsoucnosti (**οὐσία** ἀκίνητος), tj. o nějakém jsoucnu o sobě, které není spojeno s látkou a je věčné (πρῶτον κινουῦν ἀκίνητον či nehybní hybatelé).

Zkoumání jsoucna – *Met.* VII – IX

Položení problému: τὸ ὄν → οὐσία

Co je οὐσία?

Podmět = οὐσία?

Bytnost = οὐσία?

Obecno = οὐσία?

Rod = οὐσία?

Jsoucno z hlediska možnosti a skutečnosti

První nehybný hybatel – *Phys. VIII*

„Fyzikální“ kontext, tj. problematika pohybu:

- Vše pohybující se musí být pohybováno jiným.
- Věčný pohyb musí být pohybován věčným hybatelem.
- Nic nemůže pohybovat samo sebe.
- → První nehybný hybatel.
 - Vlastnosti: nedělitelný, bez částí, bez velikosti.

První nehybný hybatel – *Met. XII*

„Metafyzický“ kontext, tj. problematika οὐσία:

- Nehybná a odloučená οὐσία?
- Věčnost pohybu a času si vynucuje existenci věčné οὐσία jakožto příčiny pohybu.
- Tato οὐσία musí být skutečná, nikoli pouze v možnosti → bez látky.
- → οὐσία ve stavu skutečnosti, věčná, nehybná, pohybující (tj. něčím).
- Ale: Jakým způsobem může pohybovat to, co je samo v klidu?

První nehybný hybatel – *Met. XII*

Jakým způsobem ale může pohybovat to, co je samo v klidu?

- Jako předmět žádosti a myšlení.
 - **Předmětem žádosti** je to, co je (považováno za –, myšleno jako –) dobré.
 - → Myšlení je počátkem žádosti.
 - Prvním **předmětem myšlení** (tj. rozumu) je něco prvotního – skutečná a jednoduchá οὐσία.
 - První je však také nejlepší a žádoucí o sobě → účel, cíl, dobro.
 - **Účel** je tedy předmětem jak žádosti, tak myšlení a pohybuje jako **předmět touhy** (ὡς ἐρώμενον).
 - → Tedy celá příroda skrze svou touhu po dobru je ovládána prvním hybatelem.
- Čím je takový princip, co je jeho podstatou?

První nehybný hybatel – *Met. XII*

Co je podstatou prvního hybatele?

- je οὐσία nemající velikost, části, nedělitelná (viz *Phys. VIII*)
- nepodléhá působení, neměnná
- rozum, myšlení o sobě (skutečná činnost, ne pouze možný předmět myšlení)
- myslí sám sebe (rozum ve stavu činnosti je totožný se svým předmětem) – ἔστιν ἡ νόησις νοήσεως νόησις (1074b34-35)
- → θεωρία = věčný a nejlepší způsob života
- → živá bytost
- → věčná, ve stavu neustálé blaženosti = bůh (jako bytost dokonalá, nadlidská)

3. Přírodní filosofie

- Fyzika – problém pohybu
- Psychologie – člověk a první nehybný hybatel (a etika)

Fyzika – problém pohybu

- První nehybný hybatel – jako počátek pohybu.
- Ale:
 - Spis *O nebi*: αἰθήρ jako element věčně se pohybující v kruhu žádný vnější počátek pohybu nepotřebuje (na rozdíl od 4 živlů, jež tvoří pozemský svět).
- Pohyb nebe jako celku (sféra stálic) a jednotlivých nebeských těles pak působí neustálost pohybu na Zemi, tj. věčný koloběh zrození a umírání (*O vzniku a zániku*).

Psychologie – člověk a první nehybný hybatel (a etika)

- První nehybný hybatel – dokonalá činnost, předmět touhy.
- Proto jeho stav je nedostižným vzorem a cílem pro člověka.
- Člověk vyniká nad ostatní živé organismy rozumovou mohutností duše.
- Proto jemu vlastní blaženost a cíl života musí spočívat právě v činnosti této mohutnosti.